

• ETATIS • SVAE • 27 •
• ANNO • 1602 •

de schilders van

West- Friesland

W BOOKS

de schilders van
West-Friesland

JIM VAN DER MEER MOHR

WBOOKS
WESTFRIES MUSEUM

VOORWOORD 6

INLEIDING 6

Het stadsgezicht van Hoorn 18

**Portretten van voorname
lieden uit Hoorn** 58

**Stillevenskunstenaars in
Hoorn** 104

**Het stadsgezicht van
Enkhuizen** 120

**Portretten van voorname
lieden uit Enkhuizen** 156

**Het stadsgezicht van
Medemblik** 184

Portretten in Medemblik 208

**Het West-Friese land en de
Zuiderzeewerken** 216

LITERATUUR 236

INDEX 237

COLOFON 239

Wat een lijst en wat een magistraal schilderij hangt daar in de Statencollege, het voormalige Statengedrag van Hoorn aan de Roode Steen!

Je kunt er niet omheen en je kunt er uren naar kijken. De kunstenaar Jan Theunisz. Blanckerhoff (1628-1669) heeft alles uit de kast gehaald om deze belangrijke zeeslag vast te leggen. Vervolgens heeft de houtsnijwerker Johannes Kinnema (1620-1673) er een ongelooflijk fraaie lijst omheen gemaakt met tal van trofeeën, scheepsattributen en stadswapens. (afb. 1) Het is natuurlijk niet voor niets dat het college van Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier Blanckerhoff de opdracht heeft gegeven dit schilderij te maken 'voor de schoorsteen in de nieuwe sael van haer Ed:Mog. Logement'. Deze Slag op de Zuiderzee was immers niet alleen een glorieus hoogtepunt in de strijd tegen de Spanjaarden, maar is ook voor de opkomst en groei van West-Friesland van groot belang geweest, met name voor de steden Hoorn en Enkhuizen en in zekere zin ook voor Medemblik.

1573, het is de Tachtigjarige Oorlog. Haarlem is net gevallen en Alkmaar is in staat van beleg. De West-Friese steden moeten ook onder het Spaanse juk komen en admiraal Bossu krijgt de opdracht om met zijn vlaggenschip de Inquisitie de Geuzen te verslaan. Een zeeslag nabij Marken en Hoorn was het gevolg.

Afb. 1 **Jan Theunisz. Blanckerhoff** (1628-1669), *De Slag van Bossu of de Slag op de Zuiderzee in 1573*, 1663. Olieverf op doek, 229 x 271,5 cm. Statengedrag Hoorn, in langdurig gebruik van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

De Geuzenvloot versloeg uiteindelijk op 11 oktober de Spanjaarden. Bossu en zijn bemanning werden gevangengenomen. Niet lang daarna werd ook het beleg van Alkmaar opgeheven en eind 1573 was het Noorderkwartier bevrijd. Hoorn werd het centrum van waaruit de Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier in 1573 hun hoofdkwartier kregen, eerst op verschillende plekken in de stad en vanaf 1632 in het Statencollege aan de Roode Steen. Vanuit Hoorn werden de activiteiten tegen de Spanjaarden gecoördineerd en later zou dit het bestuurscentrum worden. Niet lang daarna, in 1597, kreeg ook de Admiraliteit van het Noorderkwartier alternerend in Hoorn en Enkhuizen zijn kantoor. Hoorn en Enkhuizen werden belangrijke bestuurscentra en gingen zich ook economisch steeds verder ontwikkelen. West-Friesland kreeg in 1586 een eigen munt die afwisselend in Hoorn en Enkhuizen en een heel enkele keer ook in Medemblik werd geslagen. Deze munt zou tot 1809 gebruikt worden! Met de oprichting van Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) in 1602 nam de welvaart van Hoorn en Enkhuizen nog verder toe. Deze belangrijke havensteden aan de Zuiderzee waren met een Kamer vertegenwoordigd in het bedrijf dat de VOC was. De grootste Kamer had Amsterdam, een tweede plaats was voor Middelburg en vervolgens waren er de kleinere kamers Delft, Hoorn, Enkhuizen en Rotterdam. Zo werd de inkoop, het transport en de verkoop van de handelswaar uit Azië verdeeld. Met 50% had Amsterdam het grootste aandeel, Middelburg kreeg 25% en de overige vier moesten het doen met 6,25% per stad. De kleine Kamers (kantoren) werden bestuurd door zeven bewindhebbers. De VOC bracht welvaart en roem. De steden lieten voor het bestuur

Adrianus Eversen, *Gezicht op de Wijdesteeg in Hoorn met het koetshuis 'In de Fragchtwage'*.
Olieverf op paneel, 30 x 39 cm. Huidige verblijfplaats
onbekend, voorheen Kunsthandel A.H. Bies, Eindhoven.

Van Eversen is bekend dat hij het met de topografie niet altijd even nauw nam. Soms is het straatbeeld dan ook helemaal niet thuis te brengen. Hier heeft hij wel een herkenbare weergave gegeven van het uit 1612 daterende huis 'In de Fragchtwage' met erachter een koetshuis, dat aan de huidige West 50 ligt.

Cornelis Springer, *De Biersluis te Hoorn*, 1875.
Olieverf op paneel, 54 x 68 cm. Particuliere collectie,
voorheen kunsthandel Douwes Fine Art, Amsterdam

Tijdens zijn tweede bezoek aan Hoorn in 1874 heeft Springer tal van schetsen gemaakt van plekken die hij de jaren daarna in olieverf heeft uitgewerkt. Zo heeft hij ook dit schilderij naar een studie in 1875 uitgewerkt. Het is een levendige straathandel die wij hier

zien. Een groentevrouw biedt bloemkolen te koop aan en links op het voorplan staat een man naar een schilderijtje te kijken. Centraal is een paard en wagen afgebeeld, met een vrouw in klederdracht op de bok. De Biersluis heet ook wel Bierkaai. Het tweede huis links dateert uit 1698 en staat nog steeds op nr. 10. Opvallend is de gekke tweedelige regenpijp die over de voorgevel heengaat.

Carl Fahringer, *Gezicht op Hoorn van de Veermanskade in de richting van de Korenmarkt*.
Olieverf op doek, 70,5 x 97 cm. Huidige verblijfplaats onbekend

Het is een kleurrijk schouwspel dat wij hier zien. Op de voorgrond wordt aan een schip gewerkt en iets verder staan een paar vissers. De Oostenrijkse kunstenaar Carl Fahringer (1874-1952) heeft in zijn geboortestad Wenen gestudeerd aan de Akademie der

Bildenden Künste. Daarna heeft hij ook gestudeerd aan de Akademie der Bildenden Künste in München. Na zijn opleiding heeft hij in heel veel plaatsen in de wereld gewerkt. Zo trok hij al in het begin van de vorige eeuw naar de Balkan en daarna ondermeer naar Constantinopel en Parijs. In de jaren 1920 heeft hij de Indonesische archipel bereisd. Ook deed hij Nederland veelvuldig aan in de jaren 1920-1951. Toen werkte hij met name in Hoorn, hoewel ook uit Delft leuke stadsgezichten bekend zijn.

Carl Fahringer, *Gezicht op de haven van Hoorn met de Hoofdtoren*. Olieverf op doek, 50 x 40 cm.

Kunsthandel Collection L'impression, Amsterdam.

Op dit zomerse schilderij laat Fahringer ons naar langs de Veermanskade aan de Binnenhaven naar de Hoofdtoren kijken. Met gezwinde spoed loopt iemand op klompen naar de stad, de andere man lijkt geschrokken achterom te kijken. Zou er iets aan de hand zijn? Fahringer kwam graag naar Hoorn en logeerde dan in het nog steeds bestaande, maar nu uitsluitend als café-restaurant opererende Café 't Schippershuis op de hoek van de Italiaanse Zeedijk en de Veermanskade. Het verhaal wil dat hij zijn rekeningen met schilderingen voldeed. Dat kunstenaars dit overigens wel vaker deden is van alle tijden. Aan zijn artistieke clientèle dankt bijvoorbeeld Hotel Spaander in Volendam zijn mooie kunstverzameling.

Jan Albertz Rotius, *Portretten van Cornelis Hooghtwoud (1622-1670) en Grietje Coninck (1621/1625-1657)*, 1645.

Beide olieverf op paneel, 118,5 x 88 cm. Collectie Stichting Rutger Jan Schimmelpenninck, foto's Joop van Putten

Hoewel pas in 1645 als pendanten geschilderd zijn deze twee statige portretten van de echtelieden Cornelis Hooghtwoud en Grietje Coninck wel als huwelijksportretten bedoeld en dat stralen ze ook uit. Cornelis Hooghtwoud en Grietje Coninck zijn immers drie jaar voordat Rotius deze portretten schilderde in Hoorn in de echt verbonden. Beide echtelieden hebben een handschoen in de hand en de vrouw daarbij ook een bloem, tekens van echt en trouw.

Ze staan er voornamelijk bij, fraai gekleed met een doorkijkje op een landschap. Beide echtelieden zijn telgen uit voornamelijk Hoornse regentengeslachten. Cornelis heeft als bewindhebber van de VOC, schepen en burgemeester diverse keren op het pluche gezeten en was tevens raad in de vroedschap. Uit hun huwelijk is behalve dochter Margaretha (1648-?) ook de hierna afgebeelde Johannes geboren. Na het vroege overlijden van Grietje Coninck is Cornelis nog twee keer gehuwd geweest, respectievelijk met Grietje Hauwers (?-1664) en Grietje Saskers (?-1670). Hoewel het vroege portretten zijn in het oeuvre van Rotius laat de schilder met alleen al de prachtige weergave van de manchetten en kragen zien wat hij in huis heeft!

Johannes Bronckhorst (1648-1727), *Studie van vier tropische vogels*. Aquarel en pen op perkament, 24,6 x 32,7 cm. Amsterdam Museum, Amsterdam

De amateurschilder en pasteibakker Johannes Bronckhorst is vooral bekend geworden als tekenaar van allerlei exotische vogels. Vaak heeft Bronckhorst zijn vogels in een landschap gepositioneerd. Daarnaast heeft hij ook studies van bloemen gemaakt en landschappen geschilderd. Hij genoot kennelijk in

zijn tijd al grote bekendheid, want de verzamelaar Agnes Block heeft onder anderen hem gevraagd tekeningen te maken van haar collectie bloemen en vogels. De in Leiden geboren Bronckhorst heeft zich in 1670 in Hoorn gevestigd. Hoewel hij zelf autodidact was is zijn stadsgenoot Herman Henstenburgh bij hem in de leer geweest. De contemporaine biograaf Arnold Houbraken (1660-1719) zei over Bronckhorst dat 'hy onder de brave Konstschilders in waterverf mag getelt worden'.

Herman Henstenburgh (1667-1726), *Stenen borstbeeld van een faun met bloemstillevan*.

Aquarel op perkament, 36,6 x 29,3 cm. Museum

Boijmans Van Beuningen, Rotterdam

Henstenburgh heeft op dit blad wel een heel bijzondere voorstelling gemaakt van een stilleven dat als het ware over een stenen beeld van een faun heen kronkelt.

Ludolf Bakhuizen (1630-1708), *Schepen op de rede van Enkhuizen*, ca. 1680. Olieverf op doek, 80,6 x 126 cm. Staatliches Museum Schwerin

Het is onstuimig weer op de Zuiderzee en de schepen hebben het duidelijk zwaar. Op de botter die in het midden is afgebeeld probeert een man staand het zeil aan te lijnen, de kleine vissersboot linksvoor heeft het zeil zelfs gestreken, waarschijnlijk uit voorzorg om niet ten onder te gaan in de storm. De schipper op het

schip rechtsvoor lijkt hetzelfde te doen. In de verte is uiterst links de Zuiderkerk van Enkhuizen te herkennen. De in het Duitse Emden geboren schilder Ludolf Bakhuizen vestigde zich in 1649 in Amsterdam. In 1662-1663 heeft hij korte tijd in Hoorn gewoond, waarna hij tot zijn dood weer in Amsterdam neerstreek. Hij was een zeer succesvol schilder van zeegezichten die onder andere Cosimo de Medici, de hertog van Toscane en de koning van Pruisen tot zijn clientèle kon rekenen.

Abraham Storck (1644-1708),
Schepen op de rede van Enkhuizen. Olieverf op
doek, 85 x 117,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam

In tegenstelling tot het schilderij dat Bakhuizen heeft geschilderd is het een stuk rustiger weer op het water. Op de voorgrond trekken vissers hun netten binnen en een klein bootje rechts laat zich meeslepen door een West-Fries Statenjacht. Omdat de financiële positie van de West-Friese admiraliteit minder

florissant was dan bijvoorbeeld die van Amsterdam, Rotterdam en Zeeland, beschikten zij over een kleiner Statenjacht dan die steden. Een vergelijkbaar ook vrij klein Statenjacht is te zien op het schilderij dat Rietschoof met de rede van Hoorn heeft gemaakt. Iets verderop gaat een grote driemaster voor anker. Links is het stadsprofiel van Enkhuizen zichtbaar met de Zuiderkerk en de Dromedaris. De Amsterdamse kunstenaar Abraham Storck is bekend om zijn fraaie zeegezichten.

Adrianus Eversen

(1818-1897),
*Gezicht op de
Westerkerk te
Enkhuizen.*

Olieverf op paneel,
28,2 x 22 cm. Wallraf-
Richartz-Museum, Keulen,
legaat Th. Reintjes

De St. Gommarus of
Westerkerk is gelegen
aan de Westerstraat 138
en dateert oorspronke-
lijk uit 1470-1480. In de
loop der eeuwen is de
kerk vergroot en in de
18e eeuw is de dakruiter
geplaatst. Naast de kerk,
hier aan de linkerkzijde
niet zichtbaar, staat het
apart gebouwde
klokhuis. Eversen heeft
een zonnig tafereel van
dit deel van de stad
geschilderd.

Eduard Karsen

(1860-1941), *Het poortje bij de Zuiderkerk te Enkhuizen*, ca. 1895. Olieverf op doek, 50 x 40 cm. Particuliere collectie, voorheen kunsthandel Pygmalion, Maarssen

Veel gebeurt er niet op dit schilderij. Een ezel eet iets uit een mand, terwijl een vrouw, dienstmeid(?), links het beeld uit loopt. Het is een beetje doodse voorstelling. Niet voor niets noemde de Franse cultuurhistoricus Henry Havard, die in 1893 een zeiltocht over de Zuiderzee maakt en de havenstadjes aandeed, Enkhuizen één van die 'dode stadjes'. De schilder Eduard Karsen was een vriend van Willem Bastiaan Tholen (1860-1931), die zoals wij zullen zien ook veel werken in en om Enkhuizen heeft gemaakt. Beiden hielden zij van dit verstilde, 'doodse' stadsgezicht. Tholen heeft van deze poort omstreeks 1900 ook een schilderij gemaakt. Afgebeeld is het witte toegangspoortje van de St. Pancras of Zuiderkerk, dat vanuit de Zuiderkerksteeg bereikbaar is

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

i.s.m. Westfries Museum, Hoorn
info@wfm.nl
www.wfm.nl

TEKST

Jim van der Meer Mohr

COVER EN BASIS-LAYOUT

Miriam Schlick, ExtraBlond

© 2022 WBOOKS Zwolle / de auteur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2022.

ISBN 978 94 625 8479 2

NUR 646